

पुण्यगर्भस्य भौतिक कर्तृत्वमिति केषांचिन्मतं तन्निराकरणार्थं भौतिक गृहणं ॥ अनेन जीवेनात्मनानुप्रविश्य नामरूपे व्या-
करवाणीति श्रुत्या भौतिक सृष्टेरपीश्वरकर्तृत्वावगमात् ॥ एवं पूर्वार्धे न जगज्जन्मादिकारणत्वं तदस्य लक्षणमित्यु-
क्तं भवति ॥ स्वरूपलक्षणमाह साच्चिदानंदविग्रहमिति ॥ साच्चिदानंदात्मकमित्यर्थः ॥ ब्रह्मणः साच्चिदानंदरूपत्वे स-
त्यं ज्ञानमनं तं ब्रह्म आनंदो ब्रह्मेति व्यजानादित्यादि श्रुतिर्मानं ॥ अत्र आनंद इत्यनेन प्रयोजनमुक्तं ॥ ननु सिद्धांते जी-
वपरयोरेकत्वा नमस्कारानुपपत्तिरिति शंकां निराकर्तुं परमात्मानमित्युक्तं ॥ व्यावहारिकभेदे न भिन्नस्येश्वरस्य-
जीवापेक्षया परत्वा नमस्कारोपपत्तिरिति भावः ॥ यद्वा शास्त्रस्य विषयं निर्दिशति परमात्मानमिति ॥ जीवभिन्नं प-
रमित्यर्थः ॥ इदानीं यस्य देवे पराभक्तिर्यथा देवे तथा गुरौ ॥ तस्यैते कथितास्तथाः प्रकाशं ते महात्मन इत्यादि शास्त्रात्
गुरुन ते विद्वांगत्वावगमेन गुरुपूजा कर्तव्यतायां तत्राप्याचार्यप्राचार्यसंनिपात इत्याद्यापस्तं बवं च नेन प्राचार्यस्या-
चार्योदाधिक्यप्रतिपत्तेः परमगुरु नमस्करोति यदंते वासीति ॥ यस्य अंते वासिनः शिष्याः त एव पंचास्याः सिंहाः

तेः सिंहसादृश्यमाह ॥ निरस्ता इति ॥ भेदिनो भेदवादिनः त एवारणागजाः तं न सिंहारख्यं यतींद्रियति श्रेष्ठं साक्षाद्गुरुं न स्म-
रामि ॥ श्रीमदिति ॥ विलं कुंटीति चो लभ्यं कावेर्यादक्षिणभागे कुंभकोणस्य प्राग्भागे विद्वज्जनभूषितो विलं कुं-
टीति ग्रामः प्रसिद्धः ॥ तान्निवासिन इत्यर्थः ॥ न केवलं ममैव ते गुरुवः किंतु निखिलविद्वज्जनस्येत्याह ॥ जगद्ग-
रुनिति ॥ न केवलं वेदांतव्याख्यातुं किंतु सकलशास्त्रव्याख्यातुं तेत्याह ॥ सर्वं ते ज्ञेति ॥ इदानीं स्वग्रंथस्यो-
पादेयतां दर्शयन् स्वकीयं नुवत्यर्थं स्वकृतान् ग्रंथाननुक्तामिति ॥ येनेति ॥ यद्यपि चिंतामणि व्याख्यातस्य
रुचिदत्तकृतस्य खेनटीकाकृताननुमणेः ॥ तथापि क्वचित्साक्षात्परपर्यामणरपि व्याख्यातत्वाच्चिंताम-
णिरित्युक्तं ॥ शशधरस्येति ॥ शशधरनाम्ना कृतस्य सिद्धांतदीपाख्यग्रंथस्येति ॥ पंचपादिकेति ॥ यद्य-
पि पंचपादिके कदेशचतुः सूत्री व्याकृता तथापि ग्रामे कदेशे आयाते ग्राम आयात इति वत् पंचपादिके-
त्युक्तं ॥ तेन धर्मराजाध्वरीद्वेष्टांति संबंधः ॥ न च व्रमंगलं न कर्तव्यं प्रयोजनाभावाज्जलताडनवत् ॥ न च
न च समाप्तिफलकतया हेतुसिद्धिरिति वाच्यं ॥ अन्येन व्यतिरेकेण च समाप्तेस्तत्फलत्वायोगा-

ता॥ किंच॥ एवमिपिमंगलं न कर्तव्यं प्रमाणाभावात्॥ न च प्रत्यक्षं प्रमाणं दंडादि वदन्वयव्यतिरेकाभावात् इति चेमे
 वमंस्थाः॥ समाप्तेस्तत्फलं चाभावेपि विघ्नध्वंसस्य तत्फलत्वात्॥ तदुक्तं टीकाकृता॥ प्रसिद्धं हि मंगलाचरणस्य
 विघ्नोपशमनं प्रयोजनमिति॥ नापि प्रमाणाभावः॥ मंगलं वेदबोधितकर्तव्यताकं॥ अत्रांते न धर्मबुद्धानु
 ष्ठीयमानत्वात् दर्शादिवत् इत्यनुमिते वेदस्यैव मानत्वात्॥ एतेन धर्मभांस्यानुष्ठीयमानचैत्यवेदनादौ शिष्टकृत
 निष्ठीवनादौ च न व्यभिचार इति॥ तत्र प्रमाणादि चिंतोपोद्धातत्वेन पुरुषार्थभेदं रीर्यति॥ इहेति॥ अथा वा सच्चिदा
 नंदे त्यादिना अस्य आनंदावाप्तिरूपो मोक्षः प्रयोजनमित्युक्तं॥ तदुक्तं॥ स्वर्गादेरपि प्रयोजनत्वसंभवादित्या
 शंक्यमोक्षस्य परमप्रयोजनत्वात् स्वर्गादेर्या तथात्वादित्याशयेन मोक्षस्य परमप्रयोजनत्वं साधयति॥ इहेति॥
 इह जगतीत्यर्थः॥ खलु शब्दो वाक्यालंकारे॥ धर्मार्थकाममोक्षारव्यपुरुषार्थ उदाहृतः॥ धर्मवार्थे च कामचमोक्षे च भरत
 र्षभ॥ यदिहास्ति तदन्यत्र यन्नेहास्ति न तत्काचिदिति श्री विष्णुपुराणभारताद्युक्तेषु पुरुषार्थेषु मध्ये मोक्ष एव मरमः पु
 रुषार्थ इत्यर्थः॥ ननु कामादयोपि नित्याः पुरुषार्थत्वात् संमतवत् इत्याशंक्याग्निशैत्यानुमानवद्वाधितविष

परिभाषा प्रकाशिका

वि श्रीगणेशाय नमः॥ श्रीजयादुर्गायै नमः॥ ज्ञानं विशुद्धं परमात्मभूतं स्वयंप्रकाशं जगदेकहेतुं आनंदरूपं परमं परेशं वेदांतवेद्यं तमहंप्रप
 द्ये॥ १॥ यस्मिन्सादृक्त्वेनैव शास्त्राधिमतं सुखं॥ तं धर्मराजाध्वरिणं वंदे सर्वार्थसिद्धये॥ २॥ येनाकारिकुवादि वारणस्य निःस
 तर्कं चूडामणिर्यस्या ज्ञाधरणीशसंघमकुटी मंदारपालायिता॥ यच्छिष्याः प्रतिवादि मल्लुधिषणापांडित्यपाटञ्चराः सोयंसज्जन
 कल्पकोविजयतेश्रीधर्मराजाध्वरी॥ ३॥ पेतादीक्षितवर्येण परिभाषाप्रकाशिका॥ क्रियते विदुषांप्रीत्यै बालानां प्रतिदा
 यिनी॥ ४॥ अत्र प्रेक्षा वत्सल्यत्तये विषयप्रयोजने निर्दिशन्ति॥ विघ्नपरिसमाप्तये इष्टदेवतां नमस्करोति यदविद्येति॥ य
 स्य अविद्यायदविद्या अत्र षष्ठ्यर्थस्सु विवरणाचार्यमते आश्रयाश्रयिभावः॥ आचार्यवाचस्पतिमते विषयविषयि
 भावः॥ अविद्या नाम भावरूपा ज्ञानमुत्तरत्र वक्ष्यते॥ विलासो वृत्तिविशेषः॥ मायोपहितचैतन्यस्य परमेश्वरस्य क्ष
 णसंकल्परूपः॥ यत्नः॥ तेन सह कारिणा भूतानि पंचतन्मात्राणि भौतिकानि॥ स्थूलानि आकाशादीनि तेषां स
 ष्टयः जन्मादीनि भवन्तीति विशेषः॥ सृष्टय इति ग्रहणं स्थितिध्वंसोपलक्षणार्थं॥ परमेश्वरस्य भूतमात्रकर्तृत्वं हि

क्षणं शो अज्ञातार्थो वगाहिते पिघटां शो ज्ञातार्थो वगाहितस्य प्रपितामहेनापि निराकर्तुं मशम्यत्वादित्यपरितोषादाह ॥ किंवेति ॥ न
 क्षानभेद इति ॥ नवज्ञानसामग्र्याः सूत्रात् ॥ द्वितीयादिक्षणे पिज्ञानां तरोत्यतिरिति वाच्यं ॥ परमते मनस इव सामग्री स्वाभाव्या न
 ज्ञानंतरमुपघते ॥ अन्यथा परमते तत्रैव युगपदेन कज्ञानप्रसंगात् ॥ नचोत्तरोत्तज्ञाने पूर्व पूर्वज्ञानस्य कारणत्वात् ॥ परमतेन
 युगपदेन कज्ञानमिति वाच्यं ॥ अत्र पूर्वज्ञानस्योत्तरोत्तज्ञाने पूर्वज्ञानत्वेन हेतुत्वं उत विशेषणज्ञानत्वेन ॥ नाद्यः ॥ अनंगीकारात् ॥ नृदि
 तीयः ॥ विशेषज्ञानस्य विशिष्टज्ञानहेतुत्वे मानाभावात् ॥ प्रथमिकविशेषणज्ञानस्याप्यनेकज्ञानजननसामर्थ्यसत्त्वेन युगपदेन
 कज्ञानोत्पत्तिप्रसंगान्नेति भावः ॥ ननु नानेति ॥ गोरवादिति भावः ॥ ननु वृत्तिरूपस्य ज्ञानस्याश्रयविनाशित्वेन कथं तावत्कालाव
 स्थानमित्याशंक्याह ॥ वृत्तेरिति ॥ तथाचाश्रयविनाशित्वमसिद्धमिति भावः ॥ यद्वा नानात्वाभावे हेतुमाह ॥ वृत्तेरिति ॥ स्वविरो
 धीति ॥ यस्यां वृत्तोजातायां पूर्वावृत्तिर्नश्यति सैवात्र विरोधिनी ननु विरोधितावेदं केमनुगतमस्ति ॥ नचोत्तरवृत्तित्वे ॥ अयं घटस्य
 पट इति व्यस्यै धारास्थले पट इत्यनंतरं पिघटस्फुरणदर्शनेन घटाकारवसनंतराकल्पनात् ॥ तदुत्तरपटवृत्तेः पूर्ववत्तावनिवृत्तकृते
 नव्यभिचारात् ॥ रजतभ्रमसंलेशरजताकाराविद्यारतेः पूर्वोत्पत्तेरित्यनिवर्तकत्वाच्चेति भावः ॥ ननु अस्तवृत्तेरेकत्वं ज्ञानस्य कले

21 12 (C)

949

8

यमनुमानमित्याह इतरेषामिति ॥ धर्मार्थकामानामित्यर्थः ॥ अत्रार्थकामयोः प्रत्यक्षेण धर्मस्य च श्रुत्या नित्यत्वाच्च
 मादित्यथायोगेद्रष्टव्यं ॥ अतद्यथेहेति ॥ इह अस्मिन्लोके कर्मचितः कर्मनिमित्तः लोक्यत इति लोको घटादिरि
 तियावत् ॥ क्षीयते नश्यति दार्ष्टान्तिकमाह ॥ एवमिति ॥ यद्यप्यनया श्रुत्या धर्मजनितफलस्यानित्यत्वं बोध्यते
 नतु धर्मस्य तथापि फलस्यानित्यत्वेन धर्मस्यापि तथात्वात् जनितफलस्यैकधर्मस्यावस्थानायोगात् तथाच
 श्रुतिमूलका नुमानं मानमित्यत्र तात्पर्यं ॥ ननु माह दर्शकामयोरनित्यतया परमपुरुषार्थत्वं तथापि धर्मस्य तथा
 त्वं किं न स्यात् ॥ अपामसोमममतामभ्रम ॥ अक्षय्यं हे वै यातुर्मास्ययाजिनः सुकृतं भवंतीत्यादि श्रुत्या तस्य नि
 त्यत्वाच्च गमादित्येनैवं भाषिष्ठाः ॥ यत्कृतं तदनिमित्तमित्यादिव्याप्तिपरिग्रहीतायास्तद्यथेहेत्यादि श्रुते
 रेव बलवत्त्वेनामृतत्वादिश्रुतेर्दुबलत्वात् ॥ तस्याश्च प्रलयकालपर्यं तावस्थायित्वाभिप्रायकत्वात् ॥ तदुक्तं विष्णुपुरा
 णे ॥ अभ्रतसंप्लवंस्थानममृतत्वाय भाष्यत इति ॥ तस्माद्ब्रह्मस्वरूपा नंदा वासिः प्रयोजनं ॥ ब्रह्मवेद ब्रह्मैव भवतीत्यादि श्रु
 तेरिति भावः ॥ सचेति मोक्ष इत्यर्थः ॥ सप्रपंचमिति ब्रह्मसगुणं निर्गुणं निगुणत्वे किं नित्यमुतानित्यमित्यादि संशयनिरा